

EMANCIPÁCIA RURÁLNEJ GEOGRAFIE V RÁMCI GEOGRAFICKÝCH VIED

Gabriel Zubriczký

---

*Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, Univerzita Komenského
v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava 4*

Abstract: This contribution deals with the history of emancipation of rural geography as one of the partial geographic subjects, which is said to be, preferably in western Europe and in northern America, a systematic study of rural areas. It tries to analyse development of rural geography in the context of development of integral geographical ideas in the last decades, position of rural geography in the system of geographical sciences and recent trends and is looking for future perspectives.

Key words: rural studies, rural geography, rural areas

1. RURÁLNA PROBLEMATIKA V KONTEXTE VÝVOJA GEOGRAFIE

Po geopolitických prioritách v spoločenskom vývoji v prvej polovici 20. storočia, ktorým sa prispôbovali aj geografické práce, napr. Mackindera vo Veľkej Británii či Haushofera v Nemecku a popri ekonomických prioritách, predovšetkým z pohľadu produkcie a spotreby, napr. v monografii STAMPA (1948), sa postupne presadila vo výskume aj ekologická priorita v zmysle potreby ochrany environmentálne senzitívnych území. Vznikali pionierske štúdie o estetickosti krajiny tzv. *scenic quality*, (CORNISH, 1943, in: JOHNSTON, 1986), prišla éra projekcie a tvorby nových rozvojových regiónov s dôrazom na prírodné prvky v novom osídlení (*green belts a pod.*). Objavili sa regionálne štúdie pre potreby plánovania, v ktorých bol prienik humánnej a fyzickej zložky v zmysle využitia fyzických zdrojov pre spoločnosť.

Rozmach teórie geografického determinizmu sa hlavne spájal s rurálnym prostredím, kde mal človek najbližšie k prírode, jeho život a hospodárenie záviseli do značnej miery od fyzickogeografických podmienok.

Teórie prírodného, resp. environmentálneho (ako sa uvádza v anglickej literatúre) determinizmu vymenili postupne teórie o prírodných, prirodzených regiónoch a postupne začala dominovať regionálna koncepcia v geografii.

TURNOCK (1998) tvrdí, že po roku 1945 dochádza k zmene, najväčšie problémy sú v mestách, ktoré sú najviac poškodené vojnou, v ktorých je nedostatok bytov a kapacít na priemyselnú výrobu. Výsledkom bolo upätie sa na urbánne problémy, dokonca rozšírenie spojeného termínu „urbánny a regionálny“ ako dvojčiek.

V tom čase bola geografia silne ovplyvnená regionálnou školou Hartshorna a v menšej miere krajinárskou školou Sauera. Postupne je však regionálna paradigma paralelne atakovaná novou paradigmou, ktorá nebola zameraná na konkrétny región, ale na celú škálu od mikro- po makro- úroveň. Prevládli argumenty, že prírodné vedy pracujú s explanáciou, a to vyžaduje zákony. Silnela idea, že existuje objektívny svet, v ktorom je poriadok, zákony, čakajúce na objavenie, objasnenie. Najprv je potrebné vytvorenie teórie a potom jej empirické testovanie. Tieto názory boli zárodkom kvantitatívnej revolúcie, rozvoja štatistických metód, využívania počítačov, modelovania.

Ani rurálny výskum neobišla pochopiteľne kvantitatívna revolúcia v geografii. Hlavne v 60. rokoch vzniklo viacero pozoruhodných prác. Už za klasiku sa považuje Chisholmova „Rural settlement and land use“ z roku 1962, skutočný obsah a zameranie vystihuje podtitulok „An essay on location“. Aplikovaná práca, ktorá v zmysle lokalizačných teórií opäť raz poukázala na význam vzdialenosti pri priestorových štúdiách. Na rozdiel od iných lokalizačných teórií, napr. LÖSCHOVEJ (1940) vychádzal z Thüvena, pričom poukázal skôr na význam ekonomickej renty v jeho teórii ako na „*land-use rings*“, ktorými sa viac vryla do pamäti. Von Thüvenova teória je teoretickou bázou aj pri práci SINCLAIRA (1967), ktorý sa pôvodné myšlienky teórie pokúša konfrontovať s novými realitami 60. rokov, predovšetkým s postupujúcou agresívnou urbanizáciou. Diskusiu okolo návratu von Thüvena do geografie 60. rokov uzatvára CLARK (1973), ktorý prichádza s názorom, že geografi by mali venovať viac pozornosti Ricardovi a ekonómovi von Thünenovi.

Lokačnú teóriu systému vidieckych sídiel uviedol prvýkrát do života Švéd Bylund vo svojej práci „Theoretical considerations regarding the distribution of settlements in inner northern Sweden“ (1960). Okrajovo sa tejto problematiky v rámci širšie koncipovaných teoreticko-metodických prác dotkli niektorí z hlavných protagonistov kvantitatívnej geografie, nasledovníci Löscha – Bunge, Hagget. Kým Bylund analyzoval sídelný systém európskeho typu s niekoľko stáročnou evolúciou, HUDSON (1969) prichádza s analýzou kolonizačného typu sídelného systému v USA. V štáte Iowa, na príklade 6 okresov (*counties*), rekonštruje vývoj sídelného systému za obdobie 1870 – 1960. Zaznamenáva 3 fázy vývoja – kolonizáciu, rozširovanie, rozrastanie sídiel a konkurenciu. Pomocou štatistických metód ako zhluková analýza a analýza rozptylu, vytvára klasifikáciu sídiel. Nadväzuje na 3 dovtedy rozpracované teórie:

- ♦ teóriu centrálnych miest (CHRISTALLER (1933), neskôr LÖSCH aplikoval na vidiecky sídelný systém),
- ♦ teóriu difúzie inovácií (Bylund aplikoval vo Švédsku)
- ♦ teóriu ekologickej distribúcie.

Generalizoval tiež viaceré aspekty spomínaných troch teórií. Uvedená práca vyplní určitým spôsobom medzeru v teoretickej geografii sídiel.

Na rozdiel od predchádzajúcich etáp vývoja geografie, v časoch rozkvetu geografického determinizmu a regionálnej geografie, nový (kvantitatívny) prístup bol viac „využiteľný“, či „využitý“ v ekonomickej a urbánnej geografii, a v dôsledku toho rurálna geografia, jedna z hlavných odvetví geografie, stratila pozíciu v hlavnom prúde geografie.

Napriek tomu, niektoré prvky logického pozitivizmu boli relevantné aj pre rurálnu geografiiu. Rozvoj lokačných teórií, koncepcia relatívneho zmenšovania vzdialeností „friction of distance“ pomohli rurálnej geografii zlepšiť výskum vidieckych sídiel, dopravy, vidieckej rekreácie. Nastal tak posun od štúdia rurálnej krajiny ku štúdiu rurálnej ekonomiky a spoločnosti. Ďalší prvok „novej geografie“, a to systémový prístup, už bol menej prijatý humanisticky orientovanými geografmi, rovnako ako aj rurálnymi geografmi, na základe čoho v 70. a 80. rokoch prenikli do popredia nové geografické prúdy ako behaviorálna, kultúrna, humanistická a radikálna geografia. Aj vďaka nim nastáva „opätovný“ záujem o rurálnu problematiku.

Behaviorálni geografi tvrdili, že aktivity človeka neprebiehajú vždy na racionálnom základe, to dalo podnet na skúmanie správania a rozhodovania vidiečanov. Kultúrna geografia zdôrazňovala, že svet nie je homogénna planina, a teda záujem sa sústredil na regionálne diferenciacie a unikátna rurálna krajina a rurálne spoločenstvá boli dôležitým objektom výskumu. Obidva smery zastrešila humanistická geografia, ktorá skúma ako sa človek správa individuálne, akoby porovnávala normatívne modely na báze odpozorovaných dát. Popritom radikálna geografia, ktorou geografi vyšli z pozície apolitickosti, či už liberálne alebo marxisticky, snažia sa povedať nie aký svet je, ale aký by mal, resp. môže byť. Tento prístup sa použil v rámci rurálnej geografie v štúdiách o rurálnej deprivácii a dokonca sa objavil aj v doktorandskej práci D. Harveyho – „O aspektoch zmien v poľnohospodárstve a vidieku v Kente v období 1800-1900“. Neskôr opustil rurálnu problematiku a venoval sa presadzovaniu „logického pozitivizmu“ v geografii v „Explanation in Geography“ (1969) a potom radikálnej geografie v práci „Social Justice and the City“ (1973). Jeho vývoj a posun zodpovedal v tej dobe posunu v rámci celej anglosaskej geografie.

Vyvrcholením úsilia francúzskej geografickej školy pri štúdiu vidieka bolo dielo P. George – *Geographie rurale*, vydané v roku 1963 v Paríži, pričom nadviazal na prvé vedecké prístupy k rurálnej problematike u francúzskej klasickej geografickej školy siahajúce do čias – P. V. de la Blache, či A. Demangeona. Ich prístup k problematike bol predovšetkým historicko-geografický a zaoberal sa evolúciou vidieckych sídiel a ich vzťahom k poľnohospodárskemu systému. „Francúzske“ smerovanie je aj v súčasnosti nad’alej silne zastúpené pri štúdiu vidieka z celosvetového hľadiska, tvorí významné odvetvie rurálnej geografie, samozrejme s dôrazom na aktuálny vývoj a problémy rurálnych systémov.

Nástup environmentalizácie, výskum vplyvu človeka na životné prostredie, predstavoval v istom zmysle obrátený geografický determinizmus. Hoci niektoré témy, napr. znečistenie ovzdušia viac súvisia s urbánou geografiou, väčšina tém súvisí s rurálnym priestorom, tak vznikajú témy ako využitie zeme na rekreáciu, manažment využívania surovín, rurálne plánovanie. Všetky tieto prístupy umiestnili rurálnu krajinu a jej štúdium do centra geografie. Bol to vlastne návrat do starších čias, keď „virtuálne celá geografia bola rurálna, pretože svet bol dominantne rurálny“ (GILG, 1985).

2. POSTAVENIE RURÁLNEJ GEOGRAFIE V RÁMCI GEOGRAFICKÝCH VIED

Rurálna geografia sa „znovuzrodila“ v rámci geografie v 70. rokoch a stabilizovala sa ako jedna z najväčších subdisciplín v geografii. Po dlhšej odmlke sa prvýkrát objavila prioritne rurálna problematika v práci Clouta – „Rural Geography“ (1972), kde je rurálna geografia definovaná ako: „Odvetvie študujúce súčasné sociálne, ekonomické, priestorové zmeny, ako i zmeny vo využívaní zeme, ktoré sa odohrávajú v riedko zaľudnených územiach a označujú na základe vizuálnych vnemov ako vidiek.“ Prítomnosť slova „súčasný“ v definícii naznačuje, že už nezodrážňuje tému evolúcie vidieckych sídiel, ktorá bola spolu s poľnohospodárstvom dominantnými témami v pôvodnej etape formovania rurálnej geografie. Do roku 1974 bolo v rámci Institute of British Geographers (IBG) oddelenie geografie poľnohospodárstva (Agricultural Geography Study Group) a od toho roku už oddelenie rurálnej geografie (Rural Geography Study Group).

Popritom, je potrebné upozorniť, že stále existuje skupina geografov, ktorí neakceptujú v celej miere emancipáciu rurálnej geografie ako samostatného odvetvia geografie, alebo minimálne s ňou polemizujú. Clark napr. tvrdí, že napriek snahe o rozvoj epistemológie, ideológie, paradigmy, ostáva rurálna geografia eklektická (nesúrodá, kompilačná) a bez vlastnej teórie. Rurálna geografia nie je systematickou vedou, ale odvetvím zaoberajúcim sa ekonomickými, sociálnymi, demografickými, kultúrnymi otázkami, využívaním prírodných a iných zdrojov v rurálnom prostredí. Niektorí autori tvrdia, že namiesto pojmu rurálna geografia, by sa vzhľadom na faktickú náplň a smerovanie subjektu, mal zaviesť pojem geografia rurálneho priestoru, čo by viac korešpondovalo s obsahom záujmu geografov. Z tohto hľadiska je zaujímavý fakt, že sa tu vidiek vynára viac v zmysle priestoru a nie ako problému, ide teda o priestorový, regionálny aspekt pri výskume. S týmto názorom sa stotožňuje o.i. aj Clout, ktorý píše – „štúdie nespája metodológia, ale iba to, že pracujú s riedko osídlenými časťami zemského povrchu“ (CLOUT, 1972). Podľa viacerých geografov nie je ani celkom jasné, čo všetko zahrňuje dané odvetvie, z tohto pohľadu je rurálna geografia omnoho menej vyhraničená ako rurálna sociológia. Situáciu dokresľuje fakt, že v praxi je menej geografov, ktorí o sebe vyhlasujú, že sú rurálnymi geografmi, spomedzi tých, ktorí sa hlavne zaoberajú problematikou vidieka, t.j. problémami, ktorými sa zaoberá, resp. má zaoberať (podľa vyjadrenia rurálnych geografov) rurálna geografia.

Rurálna geografia je spočiatku tematicky smerovaná k problematike primárneho sektora, predovšetkým poľnohospodárstva, menej lesníctva a rybolovu. Málo priestoru venuje sekundárnemu a terciálnemu sektoru, čo možno hodnotiť ako výsledok zotrúvajúceho, pôvodného chápania postavenia vidieka v celospoločenskej del'be práce. Zdôrazňuje sa význam vlastníctva pôdy, čo spôsobuje na druhej strane ťažkosti pri pokusoch v začleňovaní vidieka do industriálnych teórií liberálneho, resp. štrukturalistického chápania vývoja. Ďalšími aspektmi záujmu sú dostupnosť (vyjadrovaná rôznymi mierami), migrácie, rekreačný potenciál a plánovanie v zmysle politickej aktivity.

Pacione v úvode práce „Progress in Rural Geography“ (1983) tvrdí: Rurálna geografia má dlhú tradíciu, ale až doposiaľ sa venovala štúdiám, ktoré súviseli s poľnohospodárstvom alebo analyzovali a opisovali vývoj sídiel a modely využívania zeme na vidieku. Hoci tieto oblasti výskumu zostávajú dôležitou súčasťou predmetu, rurálna geografia expanduje v poslednom desaťročí k bádaniu v smere systematického štúdia rurálnej dopravy, zamestnanosti a bývania, rozvojovej politiky v rurálnych oblastiach a snaží sa o rozvoj teórie a metodológie rurálnych štúdií.

Je zrejmé, že v rámci rurálnej geografie nastal tematický posun, a hlavne ubudlo prác o poľnohospodárstve. V roku 1981 bol uverejnený register publikácií sekcie rurálnej geografie v IBG Rural Geography Study Group a v roku 1982 vychádza Review and Directory of Rural Geography in the British Commonwealth. Ukázalo sa, že už ani v rozvojových krajinách sa nepíše v súvislosti s vidiekom iba o poľnohospodárstve, hoci 59 % článkov sa ho v 1982 ešte týkalo.

Cloke (1980) tvrdí, že napriek rozvoju rurálnej geografie, sa musí rozpracovať konceptuálny rámec predmetu a odpovedať na dve otázky:

1. čo je rurálne a čím je odlišné od urbánneho,
2. aká priestorová dynamika spôsobuje dané rozdiely.

Prudký rozvoj v tomto odvetví geografie nastal na začiatku 80. rokov. V priebehu krátkeho času vznikli 4 významné monografie: Pacione ed. – Progress in Rural Geography (1983), Phillips a Williams – Rural Britain: A Social Geography (1984), PACIONE – Rural Geography (1984), Gilg – An Introduction to Rural Geography (1985).

Komplexným pohľadom na danú problematiku sa javia monografie, hlavne z prvej polovice 80. rokov PACIONE (1984), PHILLIPS, WILLIAMS (1984) a GILG (1985). Obsahovo sú si všetky tri celkom podobné a zamerané v aplikačnej časti predovšetkým na Spojené kráľovstvo, presnejšie na územie Anglicka a Škótska. Rurálna geografia v ich podaní sa zaoberá hlavne otázkami produkcie a spotreby vidieka, teda ekonomickou stránkou rurálneho života a rovnaký dôraz kladie na sociálne vzťahy v rurálnom prostredí.

A. W. Gilg v monografii (1985) „An Introduction to Rural Geography“ považuje za najdôležitejšie témy rurálneho výskumu:

- ♦ poľnohospodárstvo
- ♦ lesníctvo, baníctvo, využitie zeme
- ♦ sídla a bývanie
- ♦ populácia a zamestnanie
- ♦ doprava, služby, deprivácia

- ♦ rekreácia, turistika
- ♦ využitie zeme a krajina
- ♦ rurálne plánovanie a manažment pôdy
- ♦ rurálna geografia

Phillips a Williams (1984) vidia ako hlavné témy:

- ♦ rurálna sociálna geografia
- ♦ rurálna ekonómia – poľnohospodárska a nepoľnohospodárska
- ♦ populácia a sociálne zmeny
- ♦ bývanie
- ♦ doprava a dostupnosť
- ♦ plánovanie
- ♦ služby a maloobchod
- ♦ rekreácia
- ♦ deprivácia (úpadok)
- ♦ samospráva a budúcnosť

Ani jeden z autorov monografií nedefinuje presne, čo chápe pod rurálnym priestorom a čím sa vlastne má prioritne rurálna geografia zaoberať. Neuvádzajú žiadnu mapu, ktorá by explicitne znázorňovala vymedzenie rurálneho priestoru v krajine. Natískajú sa otázky, prečo je rurálna geografia vymedzená ako významné odvetvie geografického bádania, keď na výskume rurálneho výskumu participujú mnohé čiastkové už dávnejšie vyprofilované geografické disciplíny. Spojítkom je samozrejme objekt, teda rurálny priestor, a nie metódy, ktoré používajú ďalšie čiastkové geografické disciplíny. Medzi geografmi aj sociológmi je silná opozícia voči oddeľovaniu rurálneho od urbánneho, pretože to je podľa nich minimálne nepraktické, ba neopodstatnené, pretože sú vzhľadom na široké sociálne procesy funkčne neoddeliteľné. Napriek silnej kritike rurálni geografi, napr. PHILLIPS, WILLIAMS (1984) tvrdia, že niektoré priestorové efekty sociálnych procesov na vidieku sú odlišné od tých v mestách, a preto by sa mali skúmať oddelene. Je to v podstate jeden z najčastejšie sa opakovaných argumentov na existenciu rurálnej geografie.

V posledných dvoch desaťročiach patrila anglicky písaná literatúra o vidieku medzi najviac zastúpené smery. Svedčí o tom aj bohatá bibliografia v rôznych monografiách, zborníkoch a pod. A. W. GILG (1985) uvádza v bibliografii až 750 titulov súvisiacich s vidiekom.

V tomto období začali vychádzať ročenky *Countryside Planning 1980 – 1984* a *Journal of Rural Studies* (štvrtročne od 1985).

M. PACIONE (1983) editoval „*Progress in Rural Geography*“, kde sa prezentovalo viacero britských geografov s nosnými témami rurálnej geografie – M. Bunce s evolúciou sídiel, A. G. Champion s využívaním zeme, I. R. Bowler s poľnohospodárstvom, A. W. Gilg s populáciou a zamestnanosťou, A. W. Rogers s bývaním, D. J. Banister s problematikou dopravy a dostupnosti, G. J. Lewis – s problematikou komunít, M. F. Tanner – rekreácie, P. J. Cloke – evaluácie zdrojov a manažmentu, D. L. J. Robins – rurálneho plánovania.

Pacione v monografii *Rural Geography* (1984) publikuje schému, ktorá analyzuje vzťah rurálnej geografie a ostatných geografických odvetví (v schémach slovenských, napr. MIČIANA (1986), LAUKA (in: BAŠOVSKÝ, LAUKO, 1990), sa rurálna geografia vôbec neobjavuje). V schéme je rurálna geografia umiestnená uprostred, ako centrálna disciplína, pričom je prepojená so všetkými geografickými odvetvami analytickej a komplexnej povahy, dokonca s ekonómiou, sociológiou, politikou a plánovaním (schéma je na Slovensku asi menej známa, lebo by pravdepodobne neušla vlnu kritiky.)

3. SÚČASNÉ TRENDY V RURÁLNEJ GEOGRAFII

Rurálna geografia integruje priestor, spoločnosť a ekonomiku, aplikuje pritom poznatky viacerých vedných disciplín. V danom období vyniká pozitivistickým a behaviorálnym prístupom. Pri štúdiu rurálneho priestoru sa zákonite musí prihliadať na rozdiel medzi ekonomicky rozvinutými a ekonomicky rozvíjajúcimi sa krajinami. Kým v minulosti sa rurálna geografia často dávala do súvisu s agrárnou geografiou (geografiou poľnohospodárstva), pretože vzťahy v poľnohospodárskej výrobe v rozhodujúcej miere ovplyvňovali život rurálneho spoločenstva, tak v súčasnosti je to možné len v ekonomicky slaborezvikovaných krajinách, kde je dedina stále dominantne závislá od lokálnej poľnohospodárskej (samozásobovacej) produkcie.

Rurálna geografia sa musí zaoberať mocou, mocou vlastníkov nehnuteľností a pozemkov, nátlakových skupín, štátu, v národnom i regionálnych mierkach, takisto s efektom formy rozhodovania a tvorby rozhodnutí v rurálnom prostredí. Všeobecne sa usudzovalo, že by rurálna geografia mala analyzovať, ako sa bude vyvíjať konflikt medzi záujmami poľnohospodárstva a ochrany krajiny, medzi rekreačnými aktivitami a únosnosťou územia, pričom samozrejme musí voliť rozdielny prístup v rozdielnom type krajiny, napr. v kontaktnej zóne mesto – vidiek (*rural-urban fringe*) a v národných parkoch.

Podobné názory sa objavujú aj v ďalších prácach, napr. PHILLIPS, WILLIAMS (1984). Aplikovaná rurálna geografia je chápaná ako odpoveď na výzvu, ktorú vyvoláva potreba reakcie na krízu na vidieku, ktorá je dlhodobá, súvisiaca s modelom rozvoja spoločnosti a napr. v Spojenom kráľovstve vyvrcholila na konci 70. rokov v podobe zadržania vidieckych škôl, obmedzovania služieb, znižovania obchodnej siete a nárastom nezamestnanosti. Faktom je, že realita vidieckeho života je pre mnohých celkom odlišná od romantického pohľadu na vidiek, prevažujúceho u mnohých obyvateľov miest.

Cieľom pre aplikovanú rurálnu geografiu a pre rurálne plánovanie by malo byť dosiahnutie stavu, keď rurálny priestor by bol schopný poskytnúť zamestnanie a možnosti príjmu v takej rozmanitosti, aby ľudia, čo chcú zostať, nemuseli odchádzať, teda aby ľudia preferujúci spôsob života na vidieku, neboli nútení odísť len v dôsledku neexis-

tencie pracovných príležitostí. K vyriešeniu tohto problému je však potrebné aj trochu holistického myslenia.

ROBINSON (1998) tvrdí, že v rámci rurálnej geografie sú dva prístupy, a to podľa vnímania vidieka:

- ♦ Tradičný prístup zameraný na využitie zeme, na výskum vidieckej krajiny a vidieckeho osídlenia. Tento prístup, ktorý vidiek vníma ako vidiecku krajinu a vidiecke osídlenie, reprezentovaný napr. Gilgom či Pacionem, sa snaží tiež o rozvoj teórie a metodológie rurálnej geografie a snaží sa etablovať medzi sociálnymi vedami. Obsahuje silný aplikačný náboj, tvorí premostenie medzi geografiou a plánovaním.
- ♦ Nový prístup, je viac interdisciplinárny, s prevládajúcou filozofiou, prostredníctvom ktorej je vidiek považovaný za falošnú teoretickú kategóriu. Daný prístup je ovplyvnený sociológiou, ktorá hovorí, že lokácie, nech sú rurálne, či urbánne, sú subjektom rovnakých štruktúr a procesov. Druhý prístup sa snaží inkorporovať do odvetvia humanistické a empirické elementy rovnako ako viac utopické koncepcie, objavujúce sa v teórii štrukturalizmu.

S. WHATMORE (1993) rozvíja úvahy o hyper-ruralite. Na tomto poli je zrejماً aj pôsobnosť kultúrnej geografie a postštrukturalistických teórií. Hlavnými témami sú otázky národnej identity, konzumovanie vidieka a pôvodné, tradičné (napr. remeselné) výroby. Hlavne pri konzumovaní vidieka je zdôraznená myšlienka alternatívneho životného štýlu, ktorý by sa v niektorých znakoch priblížil k tradičným hodnotám. Sem možno zaradiť aj problematiku urbánno-rurálneho kontinua ako ich vplyv rôznych politicky inštitucionalizovaných ideológií v rurálnych komunitách.

Industrializácia potravín, degradácia životného prostredia a obrana sociálnej identity sú hlavnými problémami, ktoré určia pre ľudí žijúcich na pôde strategickú a tiež rastúcu diverzifikovanú rolu v rámci širších sociálnych a politických súvislostí. To dáva rurálnej geografii novú teoretickú váhu v koncepcii rurality ako dynamickej konfigurácii socio-environmentálnych vzťahov so skutočnými efektmi.

Podobné problémy zachytáva aj rurálna geografia ďalších západoeurópskych krajín, napr. francúzska rurálna geografia sa zameriava na tematiku invázie vidieka a vnášanie externých vplyvov, strata identity vidieckych sídiel – ich zapojenie do celonárodného až medzinárodného systému produkcie potravín, ubytovania, turistiky, priemyslu. Na druhej strane je venovaná pozornosť manažmentu odľahlých oblastí s dlhodobými depopulačnými procesmi, sleduje sa premena pôvodných fariem na druhé domovy obyvateľov miest a domy mestských párov po odchode na dôchodok.

Ostatné obdobie z hľadiska rurálnej problematiky zapadá do celkovej koncepcie environmentalizácie vedy, čo sa prejavuje o. i. prenosom koncepcie trvalo udržateľného rozvoja do rurálnej problematiky, čo však presahuje doterajšie, aj keď neurčené len predpokladané hranice pôsobnosti rurálnej geografie. Výsledkom aktivít v tejto oblasti je aj zborník „Geographical perspectives on sustainable rural systems“ z medzinárodnej konferencie „Tsukuba international conference on the sustainability of rural systems“, ktorú v Japonsku zorganizovala špeciálna sekcia IGU pre trvalo udržateľný rozvoj. Hlavnými témami konferencie boli:

- ♦ definícia, teória a koncepcia trvalo udržateľných rurálnych systémov (TURS)
- ♦ environmentálne dôsledky TURS
- ♦ príklady TURS z rôznych regiónov sveta
- ♦ rozvoj politických programov pre TURS

Centrálnym bodom všetkých snažení je zmena prístupu k vidieku. Nie náhodou sa aj v Japonsku stala mottom výzva na „mura okoshi“, teda na renesanciu dediny.

Aj na Slovensku sa v druhej polovici 90. rokov sformovala skupina geografov, ktorí sa venujú problematike trvalej udržateľnosti (združeni v Spoločnosti pre trvalo udržateľný život), o.i. M. Huba, V. Íra, P. Spišiak. Z ich prác možno spomenúť širšie koncipovanú štúdiu editovanú M. Hubom z roku 1995 Ponovembrové Slovensko vo vzťahu k životnému prostrediu a trvalo udržateľnému životu, štúdie D. Kolára a P. Spišiaka (1995) Vzťah obyvateľstva ku vlastnej obci a ku skúmanému územiu (Biele Karpaty) a P. Spišiaka z roku 2000 Udržateľnosť rurálnych systémov (teoreticko-metodologické aspekty).

Literatúra

- BAŠOVSKÝ, O., LAUKO, V. (1990): Úvod do regionálnej geografie. SPN. Bratislava.
- BRYDEN, J.M. (1994): Some Preliminary Perspectives on Sustainable Rural Communities. In: Bryden et al (ed.) Towards Sustainable Rural Communities. The Guelph Seminar Series, University of Guelph, s. 41-50.
- BYLUND, E. (1960): Theoretical Considerations Regarding the Distribution of Settlements in Inner Northern Sweden. *Geografiska Annaler*, 62, s. 225-231.
- CHISHOLM, M. (1962): Rural Settlement and Land Use. Hutchinson, London.
- CHRISTALLER, W. (1933): Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen. Jena.
- CLARK, C. (1973): The Value of Land. Pergamon Press, London.
- CLOKE, P.J. (1980): New emphases for applied rural geography. *Progress in Human Geography* 4, s. 181- 217.
- CLOKE, P., CRANG, P., GOODWIN, M. (1999): *Introducing Human Geographies*. Arnold Publishers, Oxford UP, s.368.
- CLOUT, H. (1972): *Rural Geography: An Introductory Survey*. Pergamon. Oxford.
- DEMANGEON, A. (1927): *La géographie de l'habitat rural*. *Annales de Géographie*, 36, Paris.
- GEORGE, P. (1963): *Geographie rurale*. Presses Universitaires de France. Paris.
- GILG, A.W. (1985): *An Introduction to Rural Geography*. Arnold Publ. London, 210 s.
- HARTSHORNE, R. (1961): *The Nature of Geography*. Lancaster. Pennsylvania.
- HARVEY, D. (1969): *Explanation in Geography*. Edward Arnold. London.
- HARVEY, D. (1973): *Social justice and the city*. Edward Arnold. London.
- HUBA, M. ed. (1995): *Ponovembrové Slovensko vo vzťahu k životnému prostrediu a trvalo udržateľnému životu III*. Eurounipress, Spoločnosť pre trvalo udržateľný život (STUŽ).

- HUDSON, J.C. (1969): A Location Theory for Rural Settlement. *Annals of the AAG*, 59, s. 365-381.
- JOHNSTON, R.J. ed. (1986): *The Dictionary of Human Geography*. Basil Blackwell, London.
- KEEBLE, D., FIELDING, A.J., CHAMPION, A.G. (1989): Counterurbanization in Europe. *The Geographical Journal* 155/1, s. 52-80.
- KOLLÁR, D., SPIŠIAK, P. (1995): Vzťah obyvateľstva ku vlastnej obci a ku skúmanému územiu. *STUŽ*, Biele Karpaty, Trenčín.
- LÖSCH, A. (1940): *Die räumliche Ordnung der Wirtschaft* (poľský preklad, 1961). PWE. Warszawa.
- MIČIAN, Ľ, ZATKALÍK, F. (1986): *Náuka o krajine a starostlivosť o životné prostredie (skriptá)*. Univerzita Komenského. Bratislava.
- PACIONE, M. (1983): *Progress in Rural Geography*. Croom Helm, London, 253 s.
- PACIONE, M. (1984): *Rural Geography*. Harper and Row, London and New York.
- PHILLIPS, D., WILLIAMS, A. (1984): *Rural Britain: A Social Geography*. Basil Blackwell, Oxford.
- ROBINSON, G.,M. (1998): *Conflict and Change in the countryside*. John Wiley & Sons. Chichester. 483 s.
- SINCLAIR, R. J. (1967): Von Thünen and urban sprawl. *Annals of the AAG* 57, s. 78-87.
- SPIŠIAK, P. (2000): Udržateľnosť rurálnych systémov (teoreticko-metodologické aspekty). *Geografické štúdie*, 7. UKF. Nitra. s. 286-294.
- STAMP, D.L. (1948): *The Land of Britain: Its Use and Misuse*. London.
- THÜNEN, J.H. (1910): *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie*. Jena.
- TURNOCK, D. ed., (1998): *Enterprise in the British Countryside*. Leicester University.
- UHLIG, H., ed. (1972): *Die Siedlungen des ländlichen Raumes*. Lenz Verlag, Giessen.
- WHATMORE, S. (1993): Sustainable Rural Geographies? *Progress in Human Geography* 17, 4, s. 538-547.

Resume

Emancipation of Rural Geography inside of Geography

In the time of pioneer studies on scenic quality (CORNISH, 1943) the countryside use to be a very popular topic. D. TURNOCK (1998) argues, that after the World War II, because cities were damaged and there was a need to reconstruct them, geographers started to put attention on the study of the urban problems. There wasn't really the best time to build a systematic science to study the countryside.

After 1945 as the role of agriculture in rural life lowered, agricultural problems got separated from rural problems. This separation was a result of changes in rural life in developed countries, caused by urban impact on it, by commuting, etc. Since the sixties rural research was influenced by quantitative methods. After that by behavioural and cultural geography. This shift was quite the same as in the whole geography.

Rural geography was „reborn“ in the early seventies, that time (1972) was for example published Clout's paper on Rural geography – An Introductory Survey. In the eighties

PACIONE (1984): Rural Geography. D. PHILLIPS, A. WILLIAMS (1984): Rural Britain: A Social Geography, A. W. GILG (1985): An Introduction to Rural Geography.

Rural geography is defined as a study of the geographical aspects of human organisation and activity in non-urban areas. Rural geography as a systematic study exists in western countries. It deals with main topics, which are being depopulation, deprivation, influence of urban-related population on rural areas, rural planning, etc. ROBINSON (1998) differs a traditional approach, which study the rural landscape (land use) and the rural population a new, more interdisciplinary approach, influenced by philosophy, sociology, etc. The second approach doesn't make difference between rural and urban, because it argues that in both rural and urban areas are the same structures and the same processes.

Latest a strong impact on rural geography comes from environmental sciences too. One of the results of this are variable studies on sustainable development of rural systems all over the world.

---

*Department of Regional Geography, Landscape Protection and Landscape Planning,
Comenius University, Faculty of Natural Sciences, Mlynská dolina, 842 15, Bratislava,
Slovakia*
e-mail: zubriczky@fns.uniba.sk